

DISPUTATIO
De
SANCTAE NOSTRAE
RUM ECCLESiarum BIBLIOTHECAE LIBRO PRIMO, SACRIS BIBLIIS, HEBRAICIS ET GRÆCIS, ET IN LIN-
gvam nostram popularem translatis: & quod tales
translationes in Ecclesia licet;

Quam
Dei Opt. Max. Auxilio,

SUB PRÆSTIDIO

Admod. Reverendi & Excellentissimi Virtutis
DN. ÆSCHILLI PETRÆI.
S.S. Theol. Doct. & in Regia Acad. Aboensi. Prof. nec
non ejusdem Civitatis Past. Præceptoris ac Fauto-
ris sui Reverenter colendi ,

Publicè proponit
MICHAEL JAC. FURVELIUS
Acad. Ab. Not.

Ad Diem 28. Ianuarij, horis antemeridianis consve-
tis, in Auditorio Maj. An. 1648.

A B O E,

Excedebat Petrus Wald / Acad. Typogr. Anno 1647.

25

VIRIS

Reverendis, Humanissimis & Doctissimis,

Dn. Henrico H. Hofmanno, Præp. & Past. Mascoëns.

Dn. Andreæ Iona Orræo, Præp. & Past. Hellolensi.

Dn. Iosepho Petri, Pastor i Orivesiens.

Dn. Matthiæ Sigfridi, Pastor i Padæjockiens.

Dn. Carolo Petri Arctophylaci, Concionatori ca-
strensi.

Dn. Iacobo Matthæi Ichthydio, Verbi Ministro in
Achais.

Fautoribus, benefactoribus & amicis suis
jugiter colendis, exercitium hocce dedi-
cat

Respondens.

DISPUTATIO I.

De

SANCTÆ NOSTRARUM
ECCLESiarum BIBLIOTHECÆ
LIBRO PRIMO, SACRIS BIBLIJS,
Hebraicis & Græcis, & in Lingvam nostram
popularem translatis, & q.d tales translatio-
nes in Ecclesiâ, licitæ,

THESIS I.

Sacri Biblij pri nū locū in sancta nostrarum Ecclesiarū
Bibliotheca, decretum Ubsaliensis concilij tribuit, his
verbis: Först att wih alle wjdh Gudz reene och salighgöran-
dhe ord/ hmlket i the helge Propheters / Evangelisters
och Apostlers Skrifweser författat är / samhällighen blif-
wa wele / och att i wäre Församblinger / skall lärde /
trode och bekändt warda / att then Helige Skrift/aff then Helige
Ande sitt ursprung hafwer / och inneholler fulkomligen /
alt thet som then Christeliche Lärdom om Gudh then Alzwäl-
digeste och vår saligheet / samt godhe gärningar och dygder
tikommer / och är een grund och stöd til een rått Christi
Troo / och itt rättesnöre til at döme / åtskilie och förekom-
me all twist vthi Religionen/och ingen förklaring aff androm
behöfves/anten aff the Helige Fäder eller andre/ som aff eghen
godhtycke något thet til satt hafwe/ thet icke är medh then He-
lige Skrift/abo the och helst mara kunne/ aldensund ingen mens-
hinnia esserlätit år/at tyde Gudz ord efter egit sinne/ och ther-
hinnan skal ingen Persons anseende/ högheet eller Authoritet

et h[ab]e[re]t illas g[ra]tias t[em]p[or]e v[er]bi han[gu]m H[ab]ilem S[an]cte[m] G[ra]tia[m] /
so[n] s[ecundu]m s[an]cte[m] f[ac]tum s[ecundu]m s[an]cte[m] s[ecundu]m s[an]cte[m]

2. Quod decretum de S. Biblijs, Hebraicis & Græcis,
nec non, in lingvam nostram translatis, intelligendu[m].

3. Isaco Patriarchæ infensi Philistei, omnes puto[s] q[uo]d
foderant servi patris illius Abrahami, illo tempore ob-
struxerunt, impletentes humo, Gen. 26.14. 15 Nec sic conten-
ti, conati sunt etiam per omnia impedire ipsius servos, né
copiam aquæ haberent, inventaq[ue] à servis Isaci aquâ, di-
xerunt Philistei: *nostra est aqua.*

4. Hæc Philisteorum invidia adversus sanctum Pa-
triarcham Isacum, quam in denegandâ ei aquâ satis su-
perq[ue]; prodiderunt, imago quædam est Diabolice invidiæ &
tyrannidis, quæ exerceatur à Pontificijs in Ecclesi-
am, in eo quod non permittatur ipsorum veniâ Ecclesiæ,
sacra Biblia, verbum Dei, verè aquam vivam, in verna-
culâ sibi notâ lingvâ possidere & legere.

5. Scimus, inquit Vigandus (*Præfatione in libellum*
cui titulus: Argumenta Sacramentariorum refutata,
per D. Martinum Lutherum) nostrâ atate à Pontificijs,
non paucos esse crematos, quòd sacra Biblia vernacula lingua stu-
diose legerent, & sanctam Scripturam juxta præceptum Dei scruta-
rentur. Novi (inquit ille) principem feminam, quæ à Pontifi-
ce Romano are potestatem legendi sacra Biblia, in suo vernacula
lingua redemera[t], eaq[ue] ferreis claustris anxié munierat, ne quis
alius in suo gynaceo in eo libro quicquam legeret.

6. Hæcine Philisteorum est invidia? quam exer-
cet Diabolus per Pontifice[m] Romanum, in eo quod pro-
hibeat Laicis lectionem Sacrorum P[ro]bliorum, & dicat
cum Philisteis incircumcis: *nostra est aqua, nostra s[unt]*
Biblia.

7. Ven-

7. Venditat se iste Ecclesiæ Pastorem , Christi Vicarium : & nihilominus quacunq; ratione studet salutare animarum pabulum , & vivam aquam refectionis ei subtrahere . *Pellis est ovium ; sed intra pellem lupus est rapax , ut Christus de Pseudopropheticis loquitur.*

8. Sapit quidem sibi & suo regno Diabolus , per hanc Pontificiorum prætoriam , quam sibi arrogant , potestatem , prohibendi hominibus sacrae Scripturæ lectio- nem .

9. Siquidem homines Biblica luce destituti , falsa Pontificiorum Dogmata , superstitiones , idololatriam , imposturas , rapinas , fornicationes & alia scelera Antichristi , non ita intelligere potuerint , Papæ sanctitate fictâ decepti , ejus decreta pro meritis habent oraculis ; ideoq; prohibitionem legendi sacra Biblia tanquam fortem armaturam induit , ut sua in pace possideat . *De Brachmanis scribit Maffeu his t. Ind. lib. 1 p. 24. quod multos habent suorum superstitionum libros , magno labore studioq; conscriptos , que nonnihil ad veteris Gracie fabulas , & auguralem Hettruria disciplinam videntur accedere . Hilibrine in vulgus prodeant , carent quam diligenter ; sed ex ijs arbitratu suo depromunt , que ad populum decipiendum in concionibus , vel in privatis colloquij , contracto supercilio & magna pompa verborum edifferant .*

10. Bellum gerit adversus duos illos testes , Apoc. II , ¶ Vetus & Novum Testamentum (ut Philippus Nicolai de regno Christi lib. 2. c. 6. hos duos testes intelligit) per sua decreta conatur eos vincere & occidere spirituali modo ; hoc est , omnem eis autoritatem & respectum adimere , ut tanquam mortui testes , in Romanâ Ecclesiâ , spirituali zodium & Ægypto non amplius quicquam valeant , amplius non legantur , audiantur aut doceantur ..

11. Itaq; præ se fert Bestia ista ex abyssō ascendens

Romanus Antichristus, se nihil in votis p^ls habere, quam iterum lacra Biblia ante Lutherum adamantinis vinculis clausa, Ecclesiæ singulari Dei beneficio, ejusdem Lutheri operâ restituta & tradita, ex manibus nostris ut eripiat. Ut Biblia Svecica & Finonica nobis auferat, & in patriam nostram Cimmerias illas tenebras reducat, in quibus sedebat ante annos centum & amplius^o. Circa quæ tempora nullus patrij idiomatis liber sacer in templis est inventus, vid. Anno 1526, quo tamen anno Divinæ commiseratione, populum in tenebris sedentem respiciente, magna lux emicuit, edito in lucem per Magistrum Olaum Petri Pastorem Stockholmensem, primum in nostra patria veræ religionis Assertorem fidelissimum Novo Testamento patriâ lingvâ, & typis stanneis Holmiæ excuso. Chronicum Gusta. I. parte i. pag. 118. Scribit ille in præfatione suæ postillæ: Wij hår i Landt hafræ haft then Helgha Skrifte på itt fremmande måäl/hwilket een stoor orsaak hår til hafwer warit/at Gudz ord icke hafwer warit i sådane öfning och brukning som thet skulle/ the hafwa mål sunes/ som hafwa haft lust och wilja til at öfva sig i den Helga Skrifte; Men efter thet the icke hafwa haft sådana förfarenheet i thet Läns tinstke måället/ som der til hafwer behoff giordz/ thersfore hafwer theras wilie eller opstāt haft ingen framgång. Et in præfatione in N.T. Den H. Skrifte och tidbegierden warit oss fången på thet måället som the vthi Rom och Wålseland brukade/ thet war på Latin: Thet doch mål hade bordz sigh vthåås skulle på hvars Landsens egit tungomål / ther Froon annimat wardt.

12. Sicut rugit Bestia ista Romania, in censura Colonensi: Lectio scripturæ sacrae, non tatum nō est utilis, sed multis modis perniciosa Reip. In Iohanne Molano Tract. 3. Theol. pract. cap. 27.

con-
anchasole. Cillys zo sli siell mætel sig :þessi
gmo. R

conclus. 2. Sandero lib. 7. de *Visibili Monstrabia*. Tannero p. 265.
Relat. compend. Canisio in opere *Caechetico* p. 301. Iacobo Ledesma
de *Divinis scripturis*, quāvis passim lingvā non legendis.
Qui omnes nefario calamo scribunt, Laicis vernaculae
lingvæ Bibliorum legiōnem interdicendam esse. Quo
interdicto impiissimo, etiam ipsam versionem Bibliorum
in lingvas vernaculae & vulgares interdictam
volunt.

13. Alphonsus de Castro lib. 15. aduersus hæreses pag.
25. statuit Translationem sacrarum literarum in lingvam
vulgarem esse haec resum parentem & originem. *Vul-*
gus enim legens (ait) quod minimē intelligit, in hæresin incidet.
Iudeus (teste Hieronymo) non libebat citra 30. annum librum Ge-
neseos & Canticum Canticorum legere, quia multa in eis intelle-
ctu difficultia continebantur, ad que legenda periculum esset nisi
doctos discretosq; viros accedere, ne ex prava intelligentia aliquid
distortum saperent.

14. *Libros Sibyllinos in tanta apud Romanos fuisse reveren-*
tia refert ex Fenestella lib. de Magistratu c. 3. ut solis Duumvi-
ris eos libros liceret inspicere. Hinc colligit: Christianos dece-
re sacris librī illam exhibere reverentiam, ut non passim omnibus
legendi traderentur, sed eis qui fide & ceterarum rerum pruden-
tia probati sunt.

15. Ad quas Alphonsi ratiunculas ut mox responde-
amus, dicimus primò, idem periculum esse dum docti
legunt sacras literas. 2. do etiā est in Ecclesiā occasio sim-
plicioribꝫ adeūndi suos Doctores, & ab eis interpreta-
tionem petendi obscuriorum, quæ inter legendum forte oc-
currunt. 3. Sunt etiam in Biblijs clara, perspicua, & aperta
loca, ex quorum Lectione nullum metuendum sit pericu-
lum.

16. Ad Judæorum consuetudinem quod attinet,

prohibentium intra 30. annorum decursum, lectionem Geneseos & Cantici canticorum: Respondem⁹ illam consuetudinē nos non obligare, cum non nitatur verbo DEj., & sit humanum inventum, nec eo quidquam Judæi profecerint. Apud Hebræos, sicut testatur Hieronymus, prohibitum fuit, ne quis ante annum ætatis trigesimum caput primum Geneeos legeret aut enarraret alijs; voluerunt etiam prius totam Scripturam bené cognitam esse, quam ad hoc caput perveniretur; sed neq; istā ratione, Teste Luthero in Commentario in Genes. cap. 1. promoverunt Judæorum Rabini, nam etiam bis 30. annos, & amplius nati, in suis Comentarijs, de his gravissimis rebus pueriliter nugantur.

17. De Libris Sibyllinis, qd dicendum facile patet. Ignotum enim. neq; enim Alphons⁹ hoc indicat, qd continuerint isti libri; verisimile est quædam fuisse, quæ Republicæ & Magistratus Politici secreta concernebant. Fuerunt autem (ut hoc obiter addamus) Libri Sibyllini apud Romanos in dupli classē: in una tres illæ sibyllinæ Cumaneæ, qui fata Romæ canebant, quos religiose in Capitolio asservarunt & à nemine nisi à sacerdotibus sacerorum inspici permiserunt. Hi fuerunt libri idolatriæ pleni & superstitionis & in totum meritò exusti. In altera oœto illi, qui ex diversarum Sibyllarum vaticinijs sub Sylla, præcipue sub Augusto congesti & publico usui permissi fuerunt, continent sacra, politica, & œconomica. Extant adhuc octo illi libri Græci cum latinâ interpretatione in Tomo primo Orthodoxographorum pag. 116. vide clariss. Erasmus Smidium in Sibyllinis. Et hic placet afferre illud Tobiæ: Arcanum Regis bonum est occultare, opera autem Dej revelare gliosum. Tob. 12.8. Nos hic

Hic loquimur de libris Propheticis & Apostolicis, quos
scrutamur ideo, quod in ijs vita æterna quærenda sit. Joh.
cap. s. 39.

18. Vult Alphonsus reverentiam scripturæ exhiberi,
nos idem cupimus. In prohibendâ verò scripturæ le-
ctione, in lingvâ quam quisq. intelligit, nullam exhiberi
Scripturæ reverentiam agnoscimus, sed potius illius ac-
cusationem & defamationem, quandoquidem ideo in-
terdicatur ejus lectio, quod aliquis inde possit fieri hære-
ticus. Si aliquis exhibeat poculum veneno impletum, & dicat:
noli gustare de hoc poculo; periculum enim est te infici. Nulla
autem est reverentia dum hos modo usus poculi illius disuadetur.
Nos hanc arbitramur veram reverentiam erga scriptu-
ram, dum proclamamus illam, ut ipsum verbum Dei vi-
vum, efficax, amandam, in omnibus linguis legendam piè
& devotè, præmissis ad Deum precibus pro vero ejus in-
tellecū. Quam reverentiam nos docet Psalmista, Psal.
119.

39. Hic laudamus illud Bernhardi de vitâ solitariâ
ad fratres de monte DEj: *Si verè in lectione Deum querit*
qui legit: omnia quæ legit, cooperantur ei in bonum & capi-
vat sensus legentis & in servitutem redigit omnem lectionis
intellectum in obsequium Christi. Si in aliud declinat
sensus legentis, omnia trahit post semetipsum, nihilque
tam sanctum, tam pium invenit in scripturis, quod seu p
vanam gloriam, seu p distortum sēsū, seu p pravum intel-
lectum non applicat vel malitiæ vel vanitati: in omnib;
enim scripturis legentis initium debet esse timor Domi-
ni, ut in eo primo solidetur intentio legentis, & ex eo or-
dinetur & exsurgat totius lectionis intellectus & ser-
sus.

20. Et illud Lactantij de verâ sapientiâ Lib. 4. C. 30.
Fue-

Fuerunt quidam nostrorum, vel minus stabilitate fidei, vel minus docti, vel minus cauti, qui dissidium facerent unitatis. Et Ecclesiastem dissiparent, sed iij quorum fides lubrica fuit, quum Deum nosse et colere simularent, augendis opibus et honoribus studenter, affectabat maximum sacerdotium: et a potioribus victi, secedere se cum suffragatoribus suis maluerunt, quam eos facere praepositos, quibus concupierant antea præponi. Quidam verò non satis coelestibus rebus eruditissimi, cùm veritatis accusatöribus respondere non possent, obijcientibus vel impossibile, vel incongruens esse, ut iDeus in uterum se mulieris includeret, nec coelestem illam majestatem ad tantam infirmitatem potuisse reduci, ut hominibus contemptui, derisui, contumeliæ & ludibrio esset: postremò etiam cruciamenta perferret, atq; exsecribili patibulo figeretur: & omnia quum neque ingenio nec doctrinâ defendere ac refutare possent (nec enim vim rationemq; penitus prævidebant) depravati sunt ab initio recto, & coelestes literas corruperunt, ut novam sibi doctrinam sine ulla radice ac stabilitate compararentur. Nonnulli autem falsorum Prophetarum vaticinio illestiti, de quibus & veri Prophetæ & ipse prædixerat, exciderunt à doctrina Dei & traditionem veram reliquerunt; Sed illi omnino de oniacis fraudibus irretiti: quos prospicere & cavere debuerunt, divinum nomen & cultum per impudentiam perdiderunt.

21. Facile itaq; succurrit quid dicendum sit de commendatione, quam Alfonsus d.l. instituit, Regis Hispaniae & conjugis ejus Elizabethæ, propter edictum q.d sub gravissimis pœnis prohibuerunt, ne quis sacras literas in lingvam vulgarē transferret, aut in alias translatas quoq; pacto retineret.

22. Est inquam hæc commendatio talis, quæ plurimum

num Regum Hispaniæ, pietati & justitiæ dero-
gat.

23. Talis equidem commendatio, qualem Moses dat Philisteis, cùm scribit, ipsos omnes puteos, quos fo-
derant servi patris illius Abrahami obstruxisse, humo il-
los implendo. Et cùm scribit Moses Philisteos novos
illos puteos, quos servi Isaci foderant obstruxisse & dixi-
se: Nostra est aqua Gen. 26:15, 18.

24. Et cùm liber primus Machabæorum cap, i. re-
fert radicem peccatricem Anthiocomum illustrem, prohi-
buisse holocausta & sacrificia & placationes fieri in tem-
plo Dej, celebrari sabbathum & dies solennes, jussisse co-
inqvinari sancta, sanctum populum Israël, ædificari aras
& templa & idola, & immolari carnes suillas, & pecora
communia, relinquere filios suos incircumcisos, coin-
quinar animas eorum in omnibus immunditijs & abo-
minationibus, ita ut obliviscerentur legem, & mutarent
omnes justificationes Dej, omnes trucidari apud quem-
cunq; inveniebantur libri Testamenti Domini.

25. Sed aliter informata, alio sancto & liberali vi-
delicet spiritu ducta, Serenissima Princeps & Domina,
D O M I N A C H R I S T I N A,
Svecia, Gothia, Vandalia &c. Princeps Hereditaria & Regina
Electa, Dominus nostra Clementissima, non modò non prohi-
bet sacrarum literarum lectionem ullis suis subditis;
sed unicè & studiosè hoc agit & operam dat, ut nemini
verbi DEj studio, & sacrorum Bibliorum lectionis a-
more flagranti, desit libertas illa sibi comparandi, inq;
lingua sibi vernacula & cognita legendi.

26. Cujus pietatis singularis & regiæ munificentia
insigne exemplum est illud, quod Serenissima Regia Ma-

festas sacra Biblia, in hujus provinciæ, Magni Ducat⁹ Finlandi sermonē vernaculū, clarū, nativū, transferri, politissimis & verè Biblicis typis excudi clementer curaverit, clapsis ab eo tempore, quo Biblia Svecica, voluntate potētissimi Svecorum, Gothorū, &c. regis GUSTAVI I, mi, glorioſiſſimæ recordationis, à Laurentio Petri Archiprætule Ubsaliensi, & fratre ejus Olao, Pastore Stockholmi, ex versione Germanicâ Lutheri, translata, primū Ubsaliæ excusa sunt, centum annis⁹.

27. Ne autem frustra seu immēritō videamur accusare Pontificios, prohibitionis vertendi sacra Biblia, in lingvas vulgares, & nobis obijciatur Determinatio Scholæ Parisiensis, super assertione D. Erasmi Roterodami, titulo 12. de Traductione Sacrarum Scripturarum in lingvam vulgarem. Ubi censura sic habet:

Quamvis in quacunq; lingvam vertantnr sacra litera, & suæ naturæ sancta sint & bona, quanti tamen sit periculi, permettere passim lectionem illarum in lingvam vulgarem traducitarum, absq; ulla explicatione, idiotis & simplicibus eis abutentibus, nec eas piè & humiliter legentibus, quales plurimi nunc reperiuntur, sati indicarunt Valdenses, Albigenses ac Turrelupini, qui inde occasione sumptā, multos errores disseminaverunt.

Quare hæc tempestate perspecta hominum malitia, periculosa ac pernicioſa extitit hujusmodi traductio, loquendo de omnibus scriptura libris indifferenter: nec scibi paucis esset utilis, propter a temeré esset omnibus permittenda; in re namq; ad salutem non necessaria, potius consulendum est multorum perspectui, ipsam interdicendo, quām paucorum utilitati, eam permittendo, cum multitudinis incommodo, unde & jure damnata est hujusmodi translatio.

28. Et in alia censura dicitur: Testantur sacra eloquia simpli-

eris esse tanquam parvulos, quibus autore Paulo lacte opus sit, non enim adhuc solidam escam ferre ac digerere possunt, perfectorum siquidem est solidus cibus, eorum qui pro ipsa consuetudine exercitatos habent sensus, ad discretionem boni & mali. Quapropter non est medium aptum hujusmodi simplicibus, quod indiscriminatim quosvis sacros libros legant in lingua vulgare trascatos: sed convenientissimum eis medium ecclesia constituit, auditionem verbi Dei & frequentationem prædicationum eius. Negat eis obiter interdicit usum quorundam sacrorum librorum, qui cum explicatione convenienti adificationi morum sunt accommodati, si sic tamentales libri ab ipsis legantur purè ac sobrie, citra supercilium & arrogantiā, ut non inde contemnant prædicationes, nec à crebra verbi Dejauditione retrahantur. Proinde hæc propositio absq; præscripto moderamine posita sui assertorem, sane doctrina non satis consentire demonstrat.

29. Et Bellarmini lib. 2. cap. 15. de verbo Dei. Controversia, inquit, est inter Catholicos & Hereticos, an oporteat vel certe expedita divinarū scripturarum usum communem esse in lingua vulgari, & propria uniuscujusq; regionis. Et quidem Heretici hujus temporis omnes in eo convenient, ut oporteat scripturas omnibus committere, immo & tradere in sua lingua; & cum publice leguntur vel canuntur, ut in sacris officijs, id quoque fieri lingua propria & materna. Ita Brentius docet in Confess. Vittenberg. cap. de horis canoniciis. Calvinus lib. 3. institut. cap. 20. par. 33. Kemnitius⁹ in examine 4. sess. conc. Trident. quod idem alij omnes re ipsa docent, dum passim vertunt scripturas in lingvam Germanicam, Gallicam, Anglicam & ijsdem linguis publicè scripturas legunt & canunt. At Catholica Christi Ecclesia non quidem prohibet omnino vulgares translationes, ut Kemnitius impudenter mentitur (nam in indice librorum prohibitorum à Pio 4. edito, Reg. 4. videmus concedi lectio-

nem ej^o modi libroru*m* ijs, qui utiliter, & cum fructu illis uti posse, id est, ijs, qui facultatem ab ordinario obtinuerint) prohibetur tamē nē prossim omnibus sine discrimine cōcedatur ej^o modi lectio. Et nē in publico, & comuni usu Ecclesie, scriptura legantur vel canantur vulgaribus linguis, ut in conc. Trident. Seß. 22. cap. 8. & can. 9. statuitur: sed contenti simus illis tribus linguis, quas Dominus Titulo crucis sue honoravit. Ioannis 19. Et quæ omnium consensu antiquitate, amplitudine & gravitate omnibus alijs prestant; ac demum quibus ipsi libri divini ab autoribus suis initio scripti fuerunt, hoc est, Hebreæ, Græca & Latina.

30. Ad hanc protestationem Bellarmini, & determinatione Parisiensem respondemus, quod non immeritò à nostris Ecclesijs insimuletur Romana Ecclesia, quod prohibeat omnino vulgares translationes, nec Kemnitius impudenter eā in re mentitur, quando Pontificios eo nomine accusat, quod Biblia in lingvas vulgares passim transferre prohibeāt. Nam quod citat Bellarminus Testimotij loco contra Kemnitium indicé prohibitorū librorum á pio IV editum Reg. 4. ubi videmus, inquit, concedi lectionem ejusmodi librorum, ijs, qui utiliter & cum fructu eā uti possunt, id est, qui facultatem ab ordinario obtinuerant. Videtur quidē esse concessio transferendi scripturam eamque, legendi; sed quæ mox restringitur, ita ut non nisi certa dispensatione concedatur ab ordinario. Is autem facultatem legendi Scripturam nemini permittit, nisi de quo constet ipsi, quod penitus à Papæ potestate dependeat, nec Scripturæ Sacrae moveatur autoritate. Deinde non immeritò queritur, quo jure illi tale discriminem introduxerint. Et Bellarminus libro. 2. do de verbo Dei Cap. 16, scribit, hoc esse quod contendunt Pontificij,

non

non debere publicè legi lingua vulgari, nec passim omnibus promitti legendas scripturas lingua vulgari. Nos itidem contendimus talem angustum delectum Scripturas sacras legendi non esse concedendum.

31. His positis rem ipsam aggrediamur. Statuimus itaque Scripturam Sacram in linguas cuivis populo vernacula, ut ab omnibus Christianis tam doctis quam indoctis, tam a Laicis quam Clericis legi possit, recte & necessariò verti, modo piè & diligenter versiones instituantur, operaque detur, ut mentem Spiritus Sancti in fontibus assequantur.

32. Hoc probamus, primū ex Mandatis Dei in Veteri Testamento, de lege suā, coram omnibus legendā, ab omnibus audienda. Ideoque & lingua populo Dei cognita legenda. Mandatum extat Deut. 31. v. 10. Præcepit eis Moses dicendo; a fine septē annorum; statu tempore, anno intermissionis, in festo tabernaculorum, qui nō veniens totus Israhel comparebit ante faciem Jehovahe Dei tui in loco quem elegerit: Legito legem hanc coram toto Israele, illis audientibus: 12. Congregando populum, viros fœminasque, & parvulos, & peregrinum tuum qui erit in portis tuis: ut audiant & ut discant timeantque Jehovah Deum vestrum, & observantes faciant omnia verba legis hujus. 13. Filii quoque ipsorum qui experti non fuerint, audientes discant timere Jehovah Deum vestrum, quibuscumque diebus vivetis in terrâ, quō ut hereditario jure posses sustinam, mox transituri estis Iardenem.

33. Ex hoc mandato colligimus voluisse Deum ab omnibus qui in Ecclesia Israëlitica degebant, sine restrictione, sine limitatione & discriminatione, legem suam audiiri in publico & communi Ecclesiæ usu, lingua sibi no-

tâ & familiari, sive docti sive indocti essent. Idem velle, Deum in Ecclesia Novi Testamenti fieri, ut verbum ejus ab omnibus in Ecclesia audiatur & intelligatur, tutò affirmare possumus, cùm non sit in Novo Testamento distinctio Judæi vel Græci magis quâm in veteri Testamento, nam idem Deus omnium, dives in omnes invocantes se, Rom: 10: 12. An Judæorum Deus tantum, nonnè & gentium? imò & gentium. Rom: 3. 29. Non est Iudæus neq; Græcus, non est servus, neq; liber, non est masculus neq; Fœmina, omnes enim unum estis in Christo Iesu: Si autem vos Christi ergo semen Abrahæ estis, & secundum promissionem hæredes. Gal: 3: 28: 29, ex quibus intelligitur abundé Christianos novi Testamenti, non esse deterioris conditionis, quâm Iudæos in veteri Test: utrobiq; salutis via, ex quo cognitu omnibus necessaria.

34. Agunt quidem verba mandati recitata de lectione legis illa solemni, quæ siebat septimo demum anno, Non autem ita hoc mandatum accipiendum est, quasi interea lex non legenda fuisset, & populus de vero sensu legis informandus, hoc saepius siebat: verum hoc anno septimo majori cum solennitate, quâm alias legis explicatio tradebatur, quia tum populo otium erat ab agriculturâ, alijsq; id genere laboribus quibus alias avocari potuerunt à feriâ & debitâ lectâe legis meditatione. Quare ex hoc mandato id saltem concludimus, quod nostro instituto inservit, vidz. legem Dei legendam esse eâ lingvâ, quâ omnes lectam intelligere potuerunt, hoc volumus in Ecclesiâ Novi Testamenti fieri, ut lex Dei legatur illâ lingvâ quam intelligunt, et quod ipsi ministri verbi teneantur verbum Dei proponeat lingvâ auditoribus notâ & familiari, sicut Levitæ

&

& Sacerdotes veteris Testamenti lingua suis auditoribus nota legem Dejlegebant.

35. Præcipitur Esajæ 34. v. 16. Quærите ex libro Iehovæ & legite &c. Hic Deus indiscriminatim jubet quærere ex libro suo & legere in eo. Non alloquitur solos Levitas aut sacerdotes, sed etiam auditores, accedite, inquit gétes ad audiendum & nationes attendite, audiat terra &c. vers. 1. omnes invitantur ad quærendum ex libro legis Iehovæ & legendum in eo, quibus cura erat evadere pænam, quam Deus populo suo iratus minabatur. At non solum Levitæ & Sacerdotes cupiebant evadere divinam poenam & imminentes calamitates; Sed etiam auditores docti & indocti. Ergo etiam omnibus præcipiebatur quærere in libro J E H O V A E. Quomodo autem quærerent & legerent in eo, nisi in lingua eis familiari proponeretur.

36. Idem mandatum etiam ad nos pertinet ut assidue quæramus ex libro Iehovæ, legamus in eo, ac percipiamus qua de causa Deus calamitates immittit, quare priorem mundum diluvio pdidit, excepto Noacho cum sua familia, quare Sodomitas incendio delevit, quare alijs horribilibus modis afflixit homines? Inde apparet quæ hodieque sint causæ variiarum calamitatum. Quærendum ergo ex libro Iehovæ & legendum in eo ut evadamus prudentes & intelligentes, ne Deo aliquam tribuamus iniustitiam, qui totius mundi judex est. Hic autem liber legis, tota scriptura sacra, non solum à ministris verbi legenda, sed etiam ab Auditoribus, ab omnibus quos Deus vult præcedente vera penitentia, effugere imminentes calamitates: Ergo liber legis necessaria in illa lingua extabit, quæ ei populo familiaris est,

quem

quem Deus hoc præcepto alloquitur... Svecos, Finlan-
dos &c. alloquetur.: Quærите in libro Iehovæ & legite
in eo &c. Ergo necessariò liber Iehovæ in lingua vernacu-
la Svecis & Finlandicis existabit.

37. Et q̄s iste esset concionator nisi Pontifici⁹ fortassis, q̄
sibi hoc tribueret, ut nemo inquireret in verbo Dej de il-
lis quæ in concione prolata essent, essentne ea consentanea
verbo Dej? Qvamobrem laudantur Berrhoënses Act.
17.ii. quod scrutati sint in scripturis, utrum ea quæ ab A-
postolo dicebantur, essent libro legis Iehovæ consona?
quia ergo ideo laudantur, non immiteritò & iure ita possu-
mus subsumere: ob quod studium laudantur Auditores
Apostoli act. 17.ii, ob illud studium omnes Auditores
concionum laudandi sunt: sicuti enim est concionato-
rum officium admonere suos Auditores, ut etiam & illi
quærant in libro Iehovæ & legant in eo, ita auditoribus
laudi dicitur, si suorum doctorum monitis obsequan-
tur, quærant in libro Iehovæ & legant in eo, & ex hoc li-
bro spiritus probent. Ideoq; ad commendationem
Berrhoënsium referendum est, qd S. Lucas referat ipsos
scrutatos scripturas, utrum ea quæ ab Apostolo diceban-
tur essent eis consona.

38. Sic ergo statuimus posse inferri & quidem legitimé:
Propheta Esajas clamat in aures suorum Auditorum,
quærite in libro Iehovæ: S. Lucas laudat Berrhoënses
quod quæsiverint in libro Iehovæ, & legerint in eo, &
quæ audiverant, studiose contulerint cum ijs quæ in scri-
pturis quæsiverant & legerant; Ergo nostri conciona-
tores rectè faciunt commendando eis lectionem sc-
pturæ sacræ, ut probent an illa quæ dicta fuerint in con-
cione, consona sint eis quæ domi possint legere in libro
Ieho-

Jehovæ. Hæc scripturæ commendatio in nullius cederet contemptum, non Dej, non scripturæ sacræ, non ministerij verbi, sed adimeret suspicionem odij, metus, &c. in ipso Concionatore, & majorem ministerio conciliaret autoritatem; solum enim verbum Dej est AYTOS EPHÆ.

39. Si autem Auditoribus legendus est liber Jehovæ, si illorum est scrutari scripturas, an illa quæ à concionatore sint prolatæ, sint eis consona, utiq; concionatorum est operam dare, quantum poterint, ut scripturæ eis tradantur illâ lingvâ, quæ eis vel vernacula vel alias familiaris est. Ideo Episcoporum est, quibus cura Ecclesiarum demandata est, operam dare ut sacra Biblia in Auditorum manus porrigantur, eâ lingvâ quam auditores probè norunt, ut sint ipsi concionatores sine suspicione, quod nihil annuncient præter consilium Dej, quod nihil edificant nisi supra fundamento Prophetarum & Apostolorum. Non quærat bonus concionator laudem ex sua eruditione, ex sua mansuetudine, ex suo zelo, sed ex eo quod prædicat verbum Christi, Et quoniam magis ei habeatur fides, illum nihil adferre præter ea quæ Christus dixit, nonne tutissimum erit ad libros Jehovæ provocare; dogmaq; suum inde confirmare.

40. Si vero auditores prætendant: vellemus verbum istud quod tu annicias, in nomine Domini ipsimet scriptum videre, ipsimet legere, & quantum possumus iudicare, quantum Deus dederit. Scimus enim omnium esse omnia probare, & quod bonum est retinere 1. Thes. 5. 21. Scimus omnium interesse cauere sibi a falsis Prophetis. Matthæi 7. 25. Omnia interest probare spiritus, utrum ex Deo sint 1. Ioh. 4. 1. Scimus ad hanc probationem requiri Scripturæ sacræ, Libri Iehovæ, lectionem & medita-

tionem; Hebraum, Gracum Latinumq; Textum illum nobis exponi, lingua nostra vernacula vel alia familiari. Quid hic bonus animarum pastor faciet? pabulumq; animi b. s salutare denegabit, aquas placidas denegabit, semitas justitiae ostendere, virgam & pedum Iehovæ monstrare tergiversabitur? Numné dicet ut Philisteus aliquis?: mea est aqua; mea est Sacra Scriptura?

41. Neceo excusatus est, ovium Christi pastor dicens: Ego hoc prestare non possum, lingvarum istarum cognitionem, Hebreæ, Græca & Latina ut possim librum Iehovæ meis auditoribus, in propria ipsorum lingua, vel alias familiari, ritè & rectè exponere & interpretari, non habeo. Habet enim consistoria, à quibus justam interpretationem Libri Iehovæ petere & impetrare potest.

42. Ut ergò concionatores tenentur, exemplo Esaiae, commendare auditoribus suis lectionem Libri Iehovæ & Auditores tenentur Librum JEHOHÆ sibi comparare, alijs non obstantibus, librum Iehovæ legere, omnia probare, q.d bonum est retinere, cavere à falsis Prophetis, probare spiritus utrum ex Deo sint: ita rursus erit concionatorum officium curare ne desit la. pis ille Lydius, quo probare possunt Dogmata sibi proposita, an illa pro auro habenda, an recte monstrant iter ad æternam Beatitudinem. Hæc ergo se invicem conseqvuntur: Minister verbi verba legis Iehovæ proponet, verba explicabit secundu m Analogiā fidei, juxta perpetuam Scripturæ Sacræ Harmoniam & concentum: Auditores audient attentè, & considerabunt; Concinator, ut à se omnem erroris suspicionē amoveat, auditores suos ad lectionem libri Iehovæ admonebit, utq; illum librum in promptu & ad manum habeant, in ea, quam callent, lingua curabit. Atq; tum bona cum

conscientia se redē concionatum esse meritō gaudere
potest.

43. Nimis ergō insolentes sunt Pontificij, sibi soli arrogantes jus legendi scripturam, nolentes ut ipsorum auditores, in libro Iehovæ inquirant & scrutentur, an Scripturis consona protulerint. Qvo ipso satis se ipsos produnt, quod timeant causæ sua, dum traditiones proponunt, easq; & quæ ac verbum Dei servandas docent, dum distinctionem ciborum statuunt, dum conjugium sacerdotum improbant, dum Sacramentum cœnæ mutilant, calicis usum Laicis diligentes, dum Missa Sacrificium statuunt pro vivis & mortuis, dum docet confessionem peccatorum specialem esse necessariam in privata absolutione, dum Monasticam professionem nimis extollunt, eamq; plus mereri ajunt quam vitam magistratum, vitam Pastorum & similium, qui in mandatis Dei sine factitijs religionibus suæ vocationi serviant, dum nimis magnam potestatem Papæ attribuent, non solum Ecclesiasticam sed etiam civilem. Hæc omnia dum coram populo proponunt, scilicet se scripturæ sacræ monumentis & fundamentis, Orthodoxè intellectis nō fulciri, ideoq; vix tutū statuunt suos adhortari Auditores, ut de his omnibus in libro Iehovæ legant. In colloquio Ratiōnenſi absurdè negabant Pontificij licitum subditis esse examinare an quid scriptura cōsonū sit, sed omnino cōsonum esse certō sibi quemquæ persuadere debere, si quid in dubio toti Ecclesiæ servandum in causa religionis, à Pontifice prescribitur.

Quod absurdum ita confirmant: ne alioquin sit discipulus supra Magistrum, Servus supra Dominum. Ad quod D. D. Hunnius, Putavi ego Paulum iubere, ut probemus omnia, & quod bonum est teneamus. 1. Thess. 5. Certè quod

doctrinam ipsorum Apolorum examinabant Berrhoenses ad Scripturæ Propheticæ canone m, non vituperantur ideo sed laudantur Act. 17, neg, ideo discipuli erant supra Magistrum. Tales enim Magistri os qui ferre non possunt, suam doctrinam examinari ex scripturâ, damnaat Salvator, Matth. 23. Tomo 2dō operum Hunniij 629. in Folio.

44. Mandatum Dei de scripturâ sacrâ à quovis legenda continuatur & repetitur Habac. 2: 2. ubi Propheta jubetur scribere visionem, & quidem perspicue, ut percurrat lectorus eam. Jubetur propheta publico programmate & evidentissimo oculis omniū visionem proponere, non solum ipse ut recitet eam alij vero audiāt; Sed ut ipsi quoque auditores legant visionem à Propheta Scriptam. Quo mandato Dei hodieq; omnia Ecclesiæ membra, omnes qui legere possunt, ad lectionem Visionum Dei in scriptura sacra descriptarum invitantur...

45. Et utrumq; in hoc divino mandato cernimus dilucidē contineri: scribendum esse verbum Dei & scriptum qnqd; legendum, ut quivis percurrentes legere possit. Iubetur Propheta scribere & explanare visionem super tabulas h. e, lucide & intelligibiliter describere. Notat Cythraeus in hunc locum, Veteres tabulis ceratis ex codicibus arborum sc̄tis stilo ferreo, scriptissime, ita ut acutâ styli parte literas exaraverint, latâ correxerint & deleverint. Iuxta illud Horatij: Sæpè stilum vertas, iterum quæ digna legi sunt, scripturas?

46. Hic nihil de perangusto isto delectu legendi Prophetiam de Christo, multis seculis post implendam, audim⁹. Utiq; in hac prophetia mysteriū continetur. Nec tamen propterea vulgus promiscuum ab hujus mysterij

mysterij lectione arcetur, sed cui libet percurrenti ut legat illud offertur. Nolunt sine dubio Pontificij, quippe qui ex operibus hominem justificari, prohibent, a quolibet promiscue legi hanc savissimam sententiam, quam in hac tabula Propeta scripsit & explanavit: Justus autem suâ fide vivit. Interim Deus a quovis percurrente legi. Eamq; Apostolus Paulus ad Gal. repetit, & diligenter suis Auditoribus inculcat ad maximam consolacionem conscientiae consternatae, intelligentis se nequaquam suis operibus coram Deo justum reputari, sed meritis filius Christi, quem fide apprehendit.

47. Et hinc ita Pontificiorum lachrymæ: si illi permisuri essent quod Deus permisit, libertatem videlicet omnibus legendi Scripturam Sacram, citius meretricia eorum frons innotesceret, & ita in suspicionem apud plurimos venirent, & regnum Diaboli ruinas minaretur. Omnium autem tutissimè in Ecclesia omni administrantur, dum permittitur quod Deus permittit. Nec verendum si vel maximè mysteria illa secretiora enuncientur atq; in vulgus pervulgentur, quod propterea profanentur & religiosa veneratione, in qua alioqui habentur, ut debent, prosus spolientur... Concedimus quidem Medicos promittere debere quod Medicorum est, tractacefabros fabrilia, neminem tamen à Scripturae sacrae lectione arcendum esse, cum ad illam invitemur clarissimo & lucidissimo Dejmandato.

ODE AECICA
Admodum Reverendiss & Excellentissimo viro
DN. ÆSCHILLO PETRÆO,
S-S.Th.D.Prof,Pub,& Geminæ Ecclesiæ Pastori,
PRÆSIDI,
Nec non
Venerabilis & Humanissime
DN. M. MICHAELI IURVELIO
Acad. Notar. RESPONDENTI,
Legitimæ versionis Biblicæ Assertoribus:

Si quisquis ardet Pieris modis
Magnum Petrum dicere Præsidem
Quid ante dicat, postre nescit:
Tatq; honos vigerat, atq; virtus.
Quæcumq; Moses ore prius Dei
Promptis notavit legibus eruit
Mysteria, & sic Sacrosancta
Enthea quæ ceciderat Corda.

Volvens piorum sacra volumina
Mox expeditis sensibus explicat,
Aut Græca nervosæ, aut Latina,
Fennica & assiduo labore.
Ipsa Hæbreorum pulchra Palatia
Versare querit, fontibus hauriens.
Haud è lacunis, quod beatis
Carius est Arabumq; Gazis.

Huc ergo, veræ Lucida quo vocat
Te Laudis aura, huc perge volens, Deo
Iuvante, JURVE LI, benigno
Pieridumq; agitatus æstro.
His omne, deinceps addere quod Deus
Decrevit avum, te studijs juvet
Dicare; quæ non urit astrum,
Vis madidi neq; difflat austri.

Reverenter
& amicè dicata
JOHANNEM. GARTZIO
PH-Cand-LLq; Stud.

Quid solidâ valeas doctrinâ docte Magister
Disteris? argutè perspicuēq; doces.
Perge, & sis FELIX transmittit in secula nomen,
Ut maneat FELIX, pectore & ore precor,
Ita Dñs. Fautoris suo gratulabitur,
PAULUS SIGFRIDI JERONIUS B.